# 'కపోతకథ'

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి

చెన్నపురి

ఆంధ్రపత్రికా ముద్రాలయమున

ముద్రితము

౧౯౨౫

వెల 0—4—0

# తొలిపలుకు

---

శ్రీ ముక్త్యాల సంస్థానాధీశ్వరులగు వాసిరెడ్డి శ్రీచంద్రమౌళీశ్వర ప్రసాదబహద్దరు వా రీవత్సరమున మహావైభవముతో జరిపిన బ్రహ్మానందోత్సవ సందర్భమున సమ్మానార్థమై యరుదెంచిన విద్వత్కవు లీలుబ్ధకకపోతోపాఖ్యానమును శ్రీవారినిదేశమున రచించుచుండఁగా నక్కడనుండి నేనును, నలవోకకై మూఁడుపూటలలో నిట్టిది ముగియ రచించితిని. తొందరగా రచించుటే పరమార్థముగాఁ జూచుకొనుటచే నిందు కవితాగౌరవము గానరాక పోవచ్చును. నారచన మెట్లున్నను భారతమం దీ కథ ప్రఖ్యాత మైనది. తిక్కనసోమయాజుల తెలుఁగురచనమే దీని కాధారము. సంస్కృతగ్రంథము నప్పుడు నేను జూడలేదు.

ఆర్తరక్షణార్థమై యాత్మత్యాగము చేయువారి మహోత్కృష్టప్రాభవమును, అట్టివారి నడవడి కెట్టి కఱకు ఱాగుండెవానిఁగూడఁ గఱఁగించి సద్వర్తనుఁ గావింప గాఁగల సామర్థ్యమును, నీ కథ ప్రతిపాదించుచున్నది.

ఆశ్రితవాత్సల్యము, దయ, ధర్మము, శైవభక్తి, మొదలగు సుగుణములకుఁ దానకమైన శ్రీచంద్రమహాళికుమారపాలురకు అలవోకగా రచించిన యీయలంకృతి నుపాయనముగా నొసఁగుచున్నాఁడను. ఇట్లాశీర్వదించుచున్నాఁడను,

గీ. పుణ్యకీర్తితో సుపుత్రసుపుత్రికా
వృద్ధితోడ నిష్టసిద్ధితోడ
పెక్కువత్సరములు చక్కఁగా శ్రీచంద్ర
మహాళివిభుఁడు రాజ్యమేలుఁ గాక !

చెన్నపురి
20—11—25

వేటూరి—ప్రభాకరశాస్త్రి

# కపోతకథ

---

శ్రీ నిరంతరానంద నిశ్శ్రేయసార్థ
సాధకము సర్వకిల్బిషబాధకము స
మగ్ర విజ్ఞానదము మహామహిమఘనము
శరణమగు మాకు సద్గురుచరణయుగము.

క. గురుచరణమ్ములకు నమ
స్కరణ మ్మొనరించి కవనకౌశల మొప్పన్
విరచించెద నొకగబ్బము
శరణాగతరక్షణ ప్రశంసాపరమున్.

క. త్రోవరిపిండు ముదంపడ
నీవరి ప్రాసంగు దొట్టి నెఱిగల సస్య
శ్రీ వరియించినదై గో
దావరి దరి తెలుఁగుసీమ తనరారుఁ గదా!

శా. ఆ గోదావరితీరమందు నొక రా
జ్యం బిప్పుడొప్పారు ల
క్ష్మీగేహం బనునట్లు, లందుఁ బ్రభువుల్
చెన్నారు చున్నారు స

ద్యోగుల్ భోగులు ధర్మతత్పరులు ధీ
రోదాత్తు లత్యుత్తముల్
బ్రాఁగల్ గాక ప్రజల్ విధేయు లయి యా
రాధింతు రాభూపులన్.

ఉ. తాతల నాఁట నుండి బహు
ధర్మపరాయణులై చెలంగు నా
భూతల నాథులం దిపుడు
పొల్చు నృపాలకుఁ డుత్తమోత్తమ
ఖ్యాతి గడించెఁ బోవ్య జన
కల్పక మంచును బుణ్యకార్య చ
ర్యాతతబుద్ధియంచు శర
ణాగతరక్షకుఁ డంచు నెల్లెడన్.

ఉ. పొంగఁడు రాజ్యవైభవముఁ
బొందితి నంచును బాపచింతకున్
లొంగఁడు సంప దభ్యుదయ
లోలుపతన్ వెత లందఁ డెన్నఁడున్
గ్రుంగఁడు రాజ్యనిర్వహణ
రూపభరంబును మోయుచుట్టునన్
భంగ మెఱుంగనట్టి నర
పాలురు తత్సము లెందు నుందురే.

శా. ఆదాయమ్మును మించునట్టివ్యయ మ
త్యాసన్నమై యుండ నే
దేదో సల్పుచునుండు నెల్లపుడు స
త్కృత్యంబు నత్యుత్త మా
హ్లాదం బందుచునుండు రాజ్య సుఖమం
దాసక్తుఁడుం గాఁడు తాఁ
దాదాత్మ్యంబున నొప్పు నెప్పుడు సము
ద్యద్ధర్మ కర్మాప్తితోన్.

సీ. తనమాట జవదాఁట కనయమ్ము వినయమ్ము
గల్గి కొల్చెడు కులకాంతవలన
తనయిచ్ఛకును నచ్చఁ దగునట్లు పనిపాట్లు
జరుపుచుండెడు భృత్యసమితివలన
తనకూర్మికిని నోర్మికిని మెచ్చి చన విచ్చి
వేడ్కఁ గూర్చెడు బంధువితతివలన
తన యుత్తమ సువృత్తమును జూచి కడు నాచి
తిని జీవితముఁ బుచ్చు జనమువలన
భూమిపాలన వ్యాపారభూరిభరము
సర్వ మలవోకవోలెను నిర్వహింపఁ
దగినదై యుండె నా మహీదయితునకును
దాన డెంద మధ్యాత్మతత్త్వమునఁ దగిలె.

సీ. వేలకువేలుగా వెచ్చ పెట్టుచునుండు
బడుగులకంచును వేల్పుగుడులకంచు
మితిలేని ధనమిచ్చి మెచ్చించు సత్కవి
నాయకులను మంచిగాయకులను
ఎంతసొమ్మైనఁ దానేయిచ్చు బహుజప
మంత్రమ్ములకు యజ్ఞతంత్రములకు
వేఁడినదెల్ల మా రాడకుండ నొసంగు
నార్తులకును బుణ్యమూర్తులకును
మంత్రులును బందుగులు నతిమానమైన
వ్యయముఁ దలఁచియు నృపు సత్స్వభావమునకు
లోఁగియుండి మారాడక మూఁగలయిరి
వెచ్చపెట్టు టంతంతకు హెచ్చఁజొచ్చె.

ఉ. బాల్యమునుండి యాతనికిఁ
బ్రాణసఖుండుగ నుండువాఁడు సౌ
శీల్యము గల్గువాఁ డొకఁడు
చేరి నృపోత్తమ! రాజ్యమందుఁ బ్రా
బల్యముఁ గూర్పకుంట తగ
వా! మిముఁ బోంట్లకు! సర్వలోక వా
త్సల్యమునే జపించెదవు
సంపద పెంపునుగూడఁ జూడవో!

క. శరణాగతరక్షణ మది
సరి గాదనఁగాదు గాని సర్వస్వము త
త్పరతనె వెచ్చించుట మఱి
సరిగా దనఁగా నోకింత సాహసి నగుదున్.

శా. దండిన్ బండితులున్ గవుల్ గథకులున్
దత్త్వజ్ఞులున్ యాచకుల్
మెండై యుండుట మెచ్చఁగాఁ దగిన దే
మిత్రోత్తమా! యాయపుం
బండాలమ్మును జూచుకొంచు వ్యయముం
బాటింపఁగాఁ జెల్లు శ్రీ
భాండాగారము పెంపు నింపవలదే
పల్మాఱు భూపాలకుల్.

క. అడిగినవారల కెల్లన్
విడఁబడి యీయంగఁదగునె విబుధాచలమున్
బొడ వడఁగదె బహుయాచక
విడంబనముచేత, నెఱుఁగవే మది నిదియున్.

గీ. అనుడు నాభూమిపతి సుస్మితాస్యుఁ డగుచుఁ
దన యనుంగు భుజంబుపైఁ దాఁకి యిట్లు
చెప్పఁగా బూనె; నెయ్యుఁడా! తప్పఁదలఁచి
నాఁడ వొక్కింత నాపల్కుజాడ వినుమ!

క. అజ్ఞానుఁడనై రాజ్యమ
వజ్ఞాపాత్రమగు నన్నభయ మెఱుఁగక నే
యజ్ఞములని వ్రతములని యు
పజ్ఞారహితముగఁ జేయ వాంఛించితినే!

వ. ఎఱుఁగవుగాక నీకొక్కరహస్యం బెఱిఁగించెద వినుము.

ఉ. మందులవంటి ధర్మముల
మర్మములన్ బహుసత్కథాసుధా
స్యందమునందుఁ జొన్పి మును
శాంతనవుం డల ధర్మరాజుకో
రం; దను వంపసెజ్జపయి
రాల్పడుచున్నను శాంతచిత్తుఁడై
విందులు పెట్టినట్లు రస
విస్ఫురణంబునఁ జెప్పె నొప్పఁగన్.

ఉ. అంచిత ధర్మ నిర్మల ర
హస్యము లెయ్యవి ధర్మరాజుతోఁ
గొంచక చెప్పె భీష్ముఁ డవి
గొప్పగ విప్పఁగఁ జేసి వ్యాసుఁ డా
పంచమవేదమై వెలయు
భారతమం దల శాంతిపర్వమం
దుంచి రచించె నందుఁ గల
దొక్క కథానక మేను జెప్పెదన్.

గీ. సరసచతురబుద్ధి శాంతనవుని వంటి
ధర్మవేత్త మత్పితామహుండు
బాల్యమందు నన్నుఁ బఠియింపఁజేసె నా
సర్వకథలు శాంతిపర్వమందు.

గీ. సర్వసమయములందు నా శాంతిపర్వ
కథలె మెదలుచునుండు నా కడుపులోన
ఏపనిని జేయఁబూనిన నెపుడు నాకు
నాకథలె ధర్మనిర్ణయ మాచరించు.

వ. అని యాప్రభూత్తముండు శాంతిపర్వగతమగు కత నొక
దాని నిట్లాతనికి వినిపింపందొడంగె.

సీ. కానల కేఁగి మృగవ్యూహములఁ బక్షి
గణములఁ జాల మారణ మొనర్చి
కణఁకతో వానిఁ బట్టణములయందు వి
క్రయ మొనర్చి ధనంబు గణన చేసి
చేయుచునుండెను జీవయాత్ర నొకండు
బోయండు; వాఁ డొక్క ప్రొద్దు పెద్ద
సన్నాహమున వేట సాఁగింపఁగాఁ గాన
నంబునకును బయనంబు చేసె
జాగిలంబులు వలలును డేగ లుచ్చు
లురులు జిగురుఁగండెలు పెక్కు దెఱఁగు లయిన

సాధనంబులు గైకొని సాయ మన్యుఁ
డొక్కరుండును లేకయే యుక్కుమిగిలి.

వ. అక్కడ.

చ. ఉరులిడె మాట్లు వెట్టె వల
లొగ్గెను డేగల నాకసంబునం
బఱపెను గుక్కజట్టుఁ బసి
పట్టగ విడ్చెను, బెక్కుయత్నముల్
జరిపెను గొన్నితోయముల
జంతువులన్ గ్రహియించె నంత నీ
శ్వరకరుణాతిరేకము వ
శంబుననో పెనుమార్పు లేర్పడెన్.

చ. చెరచెర సూర్యరశ్మి కడుఁ
జెమ్మట లూరఁగఁ జేసె వాయసం
చరణము లేకపోయెఁ బెను
సంకటమయ్యెను భూతకోటికిన్
సరిగ నొకింతసే పదియు
సైఁచుట బోయకుఁ గూడ నెంతొ దు
ష్కర మనిపించె నాకసము
చాయ వెసన్ వెసఁ గ్రొత్త లేర్పడెన్.

చ. చిటచిటలాడు నత్తఱిని
జేరెడు మచ్చగ నుత్తరంబు ది
క్తటమున మబ్బు గానఁబడెఁ
దత్క్షణమే యది చేఁటయంతగా
స్ఫుటముగఁ దోఁచె నంతఁ బడి
మూలల నాకసమెల్ల నచ్చట
చ్చటఁ చిఱు పెద్ద తున్కలయి
సాఁగెను మూఁగెను బెద్దమబ్బుగాన్.

శా. ఉక్కం గ్రుక్కలు ద్రిప్పుకోఁ గుదుర కెం
తో కష్టమైయున్న పే
రిక్కట్టున్ దొలఁగింపఁ గార్మొయిళు లెం
తే నంబరాంతంబులన్
నెక్కొంగాఁ జలచల్లనై సుఖదమై
నిండారి మెండారి యా
చక్కిన్ వాయువు వీవఁగాఁ దొడఁగె దు
స్తాపంబుఁ జల్లార్చుచున్.

ఉ. వీచెను హోరుగాలి వన
వీథుల నిండిన పండుటాకులన్
లేచె నభన్స్థలంబును మ
లీమసమయ్యెను ధూళి రేఁగఁగాఁ

గాచిన వృక్షకాండములు
గాయలు పండులు రాల్చెఁ బక్షులున్
గీచురటంచుఁ గూయఁదొడఁ
గెన్ మృగముల్ చెలరేఁగె నత్తఱిన్.

చ. చిటపటమంచుఁ బెద్దపెద
చిన్కులు రాలఁ దొడంగెఁ గాలు క్ర
మ్మట యధికంబు గాఁదొడఁగె
భూమియు నాకస మన్న భేద మం
తటఁ గనరాకపోయెఁ జకి
తద్యుతితోఁ జెలరేఁగె మించులున్
బెటిలు పెటిల్లు మంచుఁ బెను
పిడ్గులు రాలెను మిక్కుటంబుగాన్.

సీ. భూమిభాగము జలప్లుతమయ్యె నభమెల్ల
గాఢాంధకారమ్ము క్రమ్ముకొనియె
అంతరిక్షము భూమి సంతరించెడుమాడ్కి
సంతతధారగా సాగె వృష్టి
హోరనుమ్రోఁత నిండారెను మిఱ్ఱును
బల్లంబు నేకమై వెల్లివారె
చెలరేఁగె నీఁదురు చలి మిక్కుటంబయ్యె
మృగములు ఖగములు బెగడఁదొడఁగె

తెఱపి యేర్పడదయ్యె నత్తఱిని గఱకు
బోయ మదిగూడఁ గడుభయంబున మునింగె
అడవిలో నాతనికి నిల్వ నెడము గాన
రాకపోయెను బెద్దచీకాకు గదిరె.

గీ. అస్తమించెను సూర్యుండు కస్తిగూర్చు
వాన యెంతయు హెచ్చె నక్కానలోన
బోయఁ డాతండు మిట్టైన భూమిచాయఁ
జక్కనెదిగిన యొక్క వనస్పతిని దరిసె.

గీ. వందలకొలంది యేండ్లకు ముందుఁ బుట్టి
ప్రబలి జొంపముల్ గదిరి కన్పట్టుచున్న
యాధరాజముఁ జేరి యావ్యాధుఁ డొదిగి
యుండె నాదండ నొక పెద్దబండమీఁద.

ఉ. "రాతిరియయ్యె నిత్తఱి ధ
రాజముపై వసియించుచున్న యో
భూతములార! పెన్భయము
పుట్టెడు నెట్టులు జీబుటిర్లలోఁ
సీతున నిల్తునో యిచట
సేమ మొసంగి యనుగ్రహింపుఁడీ!
యాతురునిన్ ననున్ గరుణ
నాపద లేవియుఁ జూపకుండఁగాన్."

వ. అని ప్రార్థించి యాబోయం డయ్యెడ నొదిగియుండె నప్పుడు.

ఉ. ఆ తరుకోటరాంతరము
నందు వసించు కపోత మొక్కఁ డా
రాతిరివేళఁ బ్రేయసి తొ
అన్ దరియన్ జనుదేరకుండుటన్
చేతము భీతిపాలుపడి
చేడ్పడ నేడ్పున గొంతు రాల్పడన్
గూఁతలు వెట్టెఁ బక్షులకుఁ
గూడ వియోగ మశక్యమే కదా!

"సీ. ఏల రాదయ్యెనో యిందాఁక నాసాధ్వి
గాఢాంధకారమ్ము క్రమ్ముకొనియె
కూలెనో యెందేని గాలివానకుఁ, దాళఁ
జాల నయ్యెద నాదుతన్విఁ బాసి
కువకువలాడుచు గూఁటిలో నాప్రక్క
చాటున శయనించు చాన లేదె?
ననుఁబాసి తానెంత వనరుచున్నదియొకో
కటకటా! ప్రాణాన గలదొ లేదొ!
ఏమి సేయువాఁడ నెచట వెదకువాఁడ
నేమిచిక్కు నా కిఁకేమిదిక్కు
అదరుచుండె గుండె నిదురయు రాదయ్యె
నింపు మాలె నాదు కొంప గూలె.

సీ. ఎందున్నదానవో యెలనాఁగ నా యీఁగ
తిం దలంతువా లేదా తెలియరాదు!
నాకుఁగా నీవెంత యేఁకారుచుందువో
విందువో వినవొ నా విలపనంబు!
ఇల్లాల! నీవులే కీకోటరపుగూఁటఁ
జేరి కాపుర మెట్లుచేయఁగలను!
జీవించి యెంపైన నీవున్నదానవా
కానవా! నాదు దుఃఖంబు పెల్లు
ప్రేయసీ! యెందుఁబోతివే ప్రియునిఁబాసి
యోసి యర్ధాంగలక్ష్మి! యెట్లోర్తు నింక
సంకటమ్ముల సైరింపఁజాల భావి
జీవితము నాకు బరువయ్యెనే వధూటి!"

వ. అంచుఁ బలవించుచుండ.

గీ. బోయవలలోఁ దగుల్కొని పొగులుచున్న
యాఁడుపావుర మాపల్కుజాడలు విని
డెంద మానందమునఁ బొంది తందరింపఁ
దాను దనలోన నీమాడ్కిఁ దలఁచుకొనియె.

ఉ. "నెమ్మది నాపయిం బ్రియము
నిండి మగండు మదీయ విప్రయో
గమ్ము సహింపఁజాలక పొ
కాలుట వింటిని బుణ్యసాధ్వులం

దెమ్మోయిఁ బేరుఁగాంచితి బ
లే! బలె! భర్తకు నార్తిఁగూర్చు పెఁ
కుమ్మలమారి పెండ్లముల
కుత్సితపుంగతి దప్పి యొప్పితిన్."

శా. ఆనందంబున నట్లు లోఁ దలఁచి యా
యాఁడుంబులుం గాదు "నో
హో! నా భాగ్యమ! జీవితేశ్వర! యిదే
యుంటిన్ వలం జిక్కితిన్
నీ నా నెయ్యము తియ్యముల్ ముగిసెఁ బో!
నేఁ డింక జంకాడినన్
గానన్ రాదు ప్రయోజనం, బె వనికోఁ
గర్మంబుఁ దప్పింపఁగన్.

చ. ముసురున ముగ్గి యాగ్లెనని
పొక్కుకు మిక్కడ బోయవచ్చి పై
విసరె వలన్ దగుల్పడితి
వెల్వడిరా నిఁకరాదు గాన నా
యుసురునుగూర్చి యాసవిడు
మో యనుఁగుం జెలికాఁడ! నీ విటన్
వ్యసనము వీడి ధర్మపథ
మందుఁ జరించుట యంచితంబగున్.

ఉ. అదరుచు భూరుహాంతికము
నం దలబోయి వసించి చత్తునన్
బెదరున భూతకోటి నదె
పెల్లుగఁ బ్రార్థన సేయుచున్నవాఁ
డది వినియుండు వార్తు శర
ణాగతుఁ బ్రోచుట ధర్మమాట నో
సదయమతీ! వెతన్ విడిచి
సల్పుము వానికి సత్సహాయమున్.

క. ఒడలెల్లఁ దడిసె సీతున
గడగడ వడఁకాడుచుండెఁ గావలయున్ బో
యఁడు వానికి నేమేఁ దో
డ్పడుమా, యపకారబుద్ధిఁ బరికింపకుమా!"

వ. అనుటయు.

శా. ఆమాటల్ వినెఁ బూర్వజన్మకృతపు
ణ్యాం బంత విప్రయ్యెనో
యేమో! యామగపావురంబు మదిలో
నింతేనిఁ జింతింపలే
దామర్త్యున్ బ్రబలాపకారకరణున్
బ్రార్థించె మర్త్యస్వర
వ్యామిశ్రంబుగఁ గంఠమెత్తి యిటు ధై
ర్యౌదార్యముల్ పేర్పడన్.

శా. "అన్నా! బోయఁడ! మా గృహంబునకు
నీ వభ్యాగతుం డైతి వే
నెన్నన్ బక్షిని, బావురంబును, గడున్
హీనుండ, నాహారమున్
దిన్నావో మఱి లేదొ, యేదయిన నా
తిథ్యంబు గాంక్షింతువో,
యున్నాఁడన్ సమకూర్పఁగల్గినది యంతో
యింతొ యర్పింపఁగన్.

క. "పక్షివి నీ విట్లు దయా
దాక్షిణ్యము లెఱుకుమీఁదఁ దాల్చెదె?" యని న
న్నాక్షేపింపకు బ్రదుక
న్నా, క్షణికము! ధర్మమేకదా స్థిర మరయన్."

మ. అనఁగా నాతఁడు సంప్రమోదభరితుం
డై యిట్లనున్ "బాపురే!"
యనఘా! పక్షివరేణ్యా! నీ పలుకు ల
త్యాశ్చర్యమై తోఁచె బో
యను నన్నింత యనుగ్రహింతె? చలిచే
నంగంబు మ్రోడయ్యె నీ
వనటన్ బాపఁగ నోపుదే నిచట
నిల్వన్నేర్తు నీరాత్రిన్.

వ. అనుటయు నప్పావురంబు తెక్కలువిదిర్చుకొని ప్రక్కనున్న పక్కనంబునకుంజని యక్కడ నొక్కెడఁ జిదుకులమంటలో పొందుచున్న పుల్ల నొక్కదాని నిప్పుసల్లారకుండఁ గొనితెచ్చి యడవి యది తడిసియుండెఁ గావునఁ బొడిపుల్లల నెందును బొందఁజాలక కోటరాంతర్గత మగు తనకులాయమ్మును గూలఁద్రోసికొని యప్పుల్లల నెల్లఁ బ్రోవిడి నిప్పు రగిల్చి పెనుమంట దరికొల్పి యబ్బోయతో నిట్లనియె.

క. "వడవడ వడఁకుచు నుంటివి
కడుఁ జా గయ్యోంగదన్న! కాఱియపడఁ జొ
ప్పడ దిఁక నగ్గి రగిల్చితి
నొడలెల్లం గాచుకొనుమ! యోపిక గనుమా!"

వ. అనుటయు;

ఉ. బోయఁడు నిప్పుచెంతకును
బోయి సుఖంబు నఖంపచంబు నా
ప్యాయన మైనమాడ్కిఁ దన
యంగములం గడకొల్పె వేఁడి నా
హా యని మెచ్చె హాయిగొనె
నంతట నాఁగఁగ రాదొ యిస్సిరో!
హేయముగా మఱొండు జని
యించెను వాంఛిత మప్డు వానికిన్.

క. "పక్షీ, మంట రగిల్చితి
రక్షించితి వపువు గాని రాఁజఁ దొడంగెన్
గుక్షిన్ క్షుధాగ్ని దీనిమ
హాక్షోభము నార్చు వెరవు నరయఁగదన్నా!

గీ. కొన్ని పిట్టలు వలఁ దగుల్కొనియెఁగాని
వాని నిపుడు గుర్తింప నావశము గాదు
ఏచి వానతోఁ జలిగాలి వీచుకతనఁ
గటికిచీకటి వనమెల్లఁ గ్రమ్ముకతన.

---

క. ఇంటికిని జేరఁగల నను
గొంటిని గాఁబట్టి తెచ్చుకొననైతి నదే
వంటక మిపు డెంతయు నా
కొంటి నయో యిచట నిలువఁగూడక యుండెన్."

* వ. అనుటయు నప్పావుర మి ట్లనియె:

ఉ. "పక్షుల మమ్ము, మా యునికి
పట్లను మాగమనమ్ము నింక మా
కుక్షుల నించుకొ న్వెరవుఁ
గూరిచి చేరిచి భావిజీవితా
పేక్షను మేము దాఁచుకొను
విత్తమునున్ విభవంబు సర్వమున్
వీక్షణ సేయుచుందు గద
వే నిరతంబుఁ గిరాతకాగ్రణీ!

వ. అన్నా! నీ కేమియాహారంబుఁ దెచ్చి యీయఁగల్గువాఁడ"
ననుచు విన్నందనమ్ముగదురఁ బలికి మనమ్మున నిట్లను
కొనియె.

చ. 'అతిథి హతాశుఁ డెవ్వనిగృ
హంబుననో; శరణార్థి చక్క ర
క్షితుఁడయి యెప్పుడో యెవని
చే, నలవానిగృహంబు, భాగ్యముల్,
బ్రతుకును బాడుకొంపదివె
వంటివిగా వినియుంటి, నెట్టు లే
నితని యభీప్సితంబు ఘటి
యింతును గాంతుఁ గృతార్థభావముల్.'

గీ. అస్థిరంబైన దేహంబు నప్పగించి
సుస్థిరంబైన పుణ్యంబు చూఱగొందు;
కాకిబంగారము నొసంగి గణ్యమైన
మేల్మిబంగారమును గొంట మేలుగాదె.

శా. "ఆత్మార్థం పృథివీం త్యజే"త్తనెడువా
క్యం బేమివాక్యంబొ! తా
రాత్మత్యాగమునన్ బరప్రియము సే
యం బూనువారే సుధ
న్యాత్ముల్, బోయకు నిప్పుడో యిరముగా
నంగమ్ము నర్పించి నే

నాత్మత్యాగసముద్భవాద్భుత సమా
హ్లాదాబ్ధిలోఁ దేలెదన్."

వ. అని తలపోసి,

శా. "ఏఁకారన్ బనిలేదు తెప్పఱిలు మో
యీ, బోయఁడా నాయెడల్
కైకొ మ్మాఁకటిమంట తీఱుటకునై
కన్గొ మ్మిదే నీచమా
నీకాయ మ్మతిథిక్షుధార్తి నుడుపన్
వేల్తున్ జ్వలద్వహ్నిలో
నీ కిద్దాన నొకింత దృప్తి యగునే
నేధన్యతం గాంచెదన్."

చ. అని వచియించి యగ్ని దరి
యం జని చక్కఁ బ్రదక్షిణించి నె
మ్మనమున నించుకేని యను
మానమునొందక యాత్మదేహ మ
య్యనలమునందు వేల్చెఁ బులుఁ
గల్లది యారసి క్రూరచిత్తుఁ డ
య్యును బెనుచింతనాబ్ధిఁ బడి
యుక్కిరిబిక్కిరి యయ్యె బోయయున్.

ఉ. 'మానస మూఁచుచున్న దతి
మానుషమైనది దీనిచర్య యా

హా, నెన రిట్టిదింగలదె!
యద్దిర! యిద్దియుఁ బక్షియే, నరుల్
హీనుని దుశ్చరిత్రుఁ గరు
ణింప నకారణ మిట్లు రూపముం
బూనిన యీశ్వరుం డగును
బో! యికఁ బెక్కుదలంపు లేటికిన్.

మ. చలికిం జచ్చుచునున్న నన్ను దయ
హెచ్చన్ వెచ్చఁగా మెచ్చఁగాఁ
జలిమంటల్ దరికొల్పి ప్రోచె నసువుల్
స్వస్థంబు లయ్యెంగదా!
తెలవారన్ మఱి చూచుకోఁదగదె భు
క్తింగూర్చి, యిస్సీ, యిసీ!
నిలువన్ లే కదిగూడ వేఁడి పడితిన్
నేఁ బాపరూపంబునన్.

గీ. పురుగులను దిని జీవించుపులుఁగునకును,
నెంతవిజ్ఞాన మబ్బె! నిస్సీ! మనుష్య
జన్మమెత్తియు ఱాగుండె చంపి బండ
మొండి ముండకొడుక నైతి మోసపోతి.

ఉ. నీతులు పల్కువా రిల న
నేకులు తోఁతురు, వారిచేఁత లా

రీతులఁ జిక్కఁగా ననుస
రించుట తోఁపదు; మేలు గల్గ దా
కోఁతలమార్గ్గచే నొరుల
కున్, దగఁ దాము వచించుధర్మ్మముల్
చేఁతల నిర్వరింతురు వి
శిష్టులు వారుగదా జగద్గురుల్!

గీ. కడఁగి యజ్ఞానగాఢాంధకారమందుఁ
గొట్టుకాడుచునున్న నా కిట్టి తోఁపఁ
జేసె విజ్ఞానపుంజ్యోతి చేఁతవలన,
నేమి పక్షియో యిది! గురుస్వామి నాకు.

క. కోరిక లభింప నింకొక
కోరిక యదిగల్గ మఱొకకోరిక యది చే
కూరిన నింకొక టింకొక
టీరీతిం గోర్కు లెప్పు డెదుగును గదరా!

క. ఛీ! ఛీ! యిటువలెఁ బైపై
నేచెడుకోరికలవెల్లు నీక్షణమందే
రాచెద నిహాభిమానముఁ
బాచెదఁ ద్రోచెదను దుస్స్వభావము భవమున్.'

వ. అంచు నైహికవాంఛాపరంపరలందు విరక్తుఁ డయ్యె నా వ్యాధుం డప్పుడు,

సీ. బోయ డెందము మాయఁ బాయఁదన్నినయట్లు
లంధకారముఁ బాసె నాకసంబు
బోయచిత్తమునం బ్రబోధమ్ము వెలిఁగిన
ట్లలరారె నెల నభోభ్యంతరమున
బోయపాపము లుడివోయిన మాడ్కిఁగా
నిట్టట్టు వాననీ ర్వట్టిపోయె
బోయకు వైరాగ్యమును బోలె సుఖదమై
మందమారుతము వీవం దొడంగె

గీ. అడవి బెడఁగారె నందందు విడువఁబడిన,
పన్నఁబడినజంతువు లురుల్ వలలు మొదలు
గాఁగలుగుసాధనంబులు గానఁబడియె,
బోయఁ డవియెల్ల నొకచోటఁ బ్రోవుచేసె.

ఉ. పట్టినపిట్టలన్ విడిచెఁ
బన్నిన యుర్లు వలల్ సడల్చెఁ దా
మూఁట్టినయట్టి తక్కుఁకొఱ
ముట్లను గుక్కల దేగలన్ విడెన్
బుట్టిన సుప్రబోధమున
మోహపుద్రోహపు టూహలెల్ల న
ట్టిట్టయి పాయఁగా నతఁడ
దే తలపోయుచునుండె నంతలోఁ.

గీ. వలలు నురులు సడల్పఁగాఁ దొలఁగిచనిన
పక్షులును జంతువులు నున్నపట్ల కరిగె,

నంతలో నక్కపోతంపుఁ గాంతగూడ,
జీర్ణతరుకోటరమునకుఁ జేరవచ్చె.

వ. వచ్చి తన వల్లభుఁ డగ్నిలోఁ ద్రెళ్ళియుండుటఁ బొడగాంచి
యిట్లని యడలఁదొడఁగె.

సీ. "హానాథ! నీదునెమ్మేనిలో సగపాలు
పయినుండ నగ్గిపా లయితివెట్లు?
ప్రాణమ్ములెల్లనీ పైఁ బెట్టుకొనియున్న
న న్నుజ్జగించి పో న్యాయ మగునె?
పతిఁ గోలుపోయి జీవితము పుచ్చుట సాధ్వి,
కతిదుస్సహంబని మతిఁ దలఁపవొ?
బోయ కోయిరమయి పోనున్న దను వగ,
రేఁగఁగా ననుఁ బల్కరింపవైతె?

గీ. క్రొత్తకల్గె బోయకు మది మెత్తనయ్యె,
విడిచె నాకింకఁ బరతంత్రవృత్తి దొలఁగె
శోక మేమిటికో నాకు నీకుఁగూడ,
నొక్కటే పుణ్యలోకము దక్కుచుండ!

గీ. రాయివంటి కఠినుబోయని డెందము
కరఁగె నీవు మేను దొఱఁగుకతనఁ
దప్పెఁ బాపమృత్యు విప్పుడు నీయను,
గమనమునను బుణ్యగతిని గందు.

క. వల్లభ, వల్లభ, వల్లభ,
యిల్లాలిం గొంచు నేఁగవే!" యను చగ్గిం

జల్లారకుండ రగిలిచి
త్రెళ్లెం దా నందు సత్సతీ ధర్మమునన్.

గీ. వచ్చె దేవ విమానంబు మెచ్చె వారి
నందుఁ గొనిపోయె దేవతాబృంద మపుడు
బోయఁ డక్కడ మిగుల నద్భుతము గదుర,
బ్రమసి కనుఁగొనెఁ బక్షిదంపతుల గతులు.

ఉ. నివ్వెఱ దోఁప నాతఁ డటు
నిల్చెను బక్షులదివ్యవైభవం
బువ్విళులూరు చిత్తమున
నూహ యొనర్చెను జీవితేచ్ఛ దా
దవ్వులఁ బాఱఁదోలెఁ దన
త్రాళ్లు నురుల్ వల లింక వస్త్రముల్
క్రవ్వఁగఁబేర్చెఁ గోటరము
ఖంబున నిప్పు రగిల్చె గొప్పగన్.

ఉ. ఎండిన తోఱ్ఱముం దనల
మేచి రగుల్కొనె బోయఁ "ఈశ్వరా!
దండము; నాదుపాపసము
దాయము హేయము మేనితోడనే
మండెడుఁగాత మీయనల
మధ్యమునం దిఁక జన్మబాధ లే
కుండెడుఁగాక నా" కనుచు
నూఁద్చుకొనెన్ దను వమ్మహాగ్నిలోన్,

ఉ. దివ్యవిమాన మప్పు డరు
        దెంచెను వచ్చిరి దేవదూతలున్
    సువ్యవసాయతత ణ వి
        శోధితచిత్తుఁ గిరాతకున్ విన
    ష్టవ్యథుఁగొంచుఁ బోయిరి ప్ర
        శంసిత వైభవ మొప్ప నప్పుడే
    యవ్యయమైన దివ్యపద
        మందె నతం డది యెంతవింతయో!

వ. అని యిట్లు భారతప్రోక్తమగు కథానకము నప్పార్థివోత్త
    ముండు విప్పి చెప్పి,

ఉ. "వింటివె యీకథావిధము
        వీఁడిన్నై యిహలోక భాగ్యపుం
    బంటకు నంట కుంటినని
        భావమునన్ దలపోయఁ బోకుమీ!
    కంటిని గంటి నైహికవి
        కారములెల్లను శాంతిధర్మముల్
    వింటిని వింటి నిత్యసుఖ
        వృద్ధిని బుద్ధిని నాసచేసితిన్.

ఉ. ఎవ్వఁడు ధర్మసక్తుఁ డయి
        యీశ్వరతత్పరుఁడై స్వయత్నముల్
    గవ్వకుఁగూడ మాఱవని
        కన్గొని యార్తుల రక్షణార్థులన్

నెవ్వగనుండి కావఁ దన
నేర్పును, భాగ్యము, వెచ్చపెట్టునో
యవ్వారణీయ వర్తనున
కబ్బెడు నిందును నందు సౌఖ్యముల్.

మ. ఇహలోక స్పృహతోడనే యుడుకు చే
దేదో మహాయాస మ
న్వహముం జెందుచుఁ బారలౌకికసుఖా
నందంబు నందంగ స
న్నహనం బించుకయేని చేయని యవి
జ్ఞానాత్మకుం డెయ్యెడన్
బహుళానర్థము లందుఁగాని సుఖముం
బ్రాపింపఁ డొక్కప్పుడున్."

క. అనుటయు నానెయ్యుం డి
ట్లనియె "బళారే, నృపోత్తమా! నీమాటల్
వినఁదగినవి మననము చే
యను దగినవి మెచ్చుకొంటి నేనా నంటిన్.

ఉ. భారతమందు నింక నర
పాలక ధర్మవిశేషముల్ మహో
దారముగా వచింపఁబడె
నయ్యవియున్ వినియుందురే కదా

యు[redacted]యిద
యొక్కటియే పరమార్థ మంచు మీ
రారయుచుందురేమి ? మఱి
యన్నిటిఁ దిన్నఁగఁ జూడఁగూడదో !"

గీ. పుడమిఱేఁడు బుజముఁ బుడుకుచుఁ జెలికాని
తోడ ననియె స్మితము తొంగలింప
"అన్న ! నీ హితోక్తి విన్నాఁడ దానిని
దీని నింక సంప్రతించువాఁడ."

క. అదిమొదలుగ నానృపుఁడొ
క్కదెసన్ బరమార్థ మింకొకదెసన్ రాజ్యా
భ్యుదయార్థము సాధించుచుఁ,
బదిలముగా నిహపరార్థభాజనమయ్యెన్.

శా. శ్రీనిత్యోరిత వాసిరెడ్డికులజ
శ్రీచంద్రమౌళీశ్వర
క్ష్మానాథాశ్రితపండిత ప్రవరస
త్కారార్థకావ్యార్థ సం
ధానాలోకనజాతకౌతుక సము
ద్యత్సూక్తి మత్ప్రోక్త
ఖ్యానంబియ్యది శాంతచిత్తులకు నా
హ్లాదంబు గల్పించుతన్.